

Eponiminiai aprangos terminai *Aiškinamajame aprangos terminų žodyne*

Eponymous Clothing Terms in
Aiškinamasis aprangos terminų žodynas
(Explanatory Dictionary of Clothing Terms)

AUŠRA RIMKUTĖ-GANUSAUSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: <https://orcid.org/0000-0001-8655-7333>

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjami Stanislovo Algimanto Ratauto, Eugenijos Strazdienės ir Ados Gulbinienės parengtame *Aiškinamajame aprangos terminų žodyne* (2014) rasti eponiminiai aprangos terminai. Remiantis lietuvių ir užsienio kalbininkų darbais, aptariama eponimo ir eponiminio termino samprata, minimi dažniausi eponiminių terminų trūkumai ir privalumai. Daroma išvada, kad nors eponiminiai aprangos terminai yra gana reti, tačiau jie papildo aprangos terminiją ir yra labai svarbūs, kai kuriais atvejais – vieninteliai aprangos sąvokų pavadinimai. Daugiausia rasta antroponiminės ir toponiminės kilmės aprangos terminų. Vyrauja iš vyriškų pavardžių kilę terminai. Eponiminiai aprangos terminai yra visateisiai terminai greta neeponiminių terminų.

ESMINIAI ŽODŽIAI: eponiminis terminas, eponimas, aprangos terminas, metonimizacija, onimas.

ABSTRACT

The article examines the eponymous clothing terms found in *Aiškinamasis aprangos terminų žodynas* (2014; Explanatory Dictionary of Clothing Terms) prepared by Stanislovas Algimantas Ratautas, Eugenija Strazdienė, and Ada Gulbinienė. Based on the works of Lithuanian and foreign linguists, the concept of eponym and eponymous term is discussed, the most common disadvantages and advantages of eponymous terms are mentioned. It is concluded that although eponymous clothing terms are relatively rare, they complement clothing terminology and are very important: in some cases, they are the only names for clothing concepts. The largest number of eponymous clothing terms found are based on anthroponyms

and toponyms. Terms derived from male surnames predominate. Eponymous clothing terms are full-fledged terms alongside non-eponymous terms.

KEYWORDS: eponymous term, eponym, clothing term, metonymisation, onymus.

ĮVADAS

Pastaraisiais metais įvairių sričių eponiminiai terminai sulaukia lietuvių kalbininkų susidomėjimo. Kazimieras Gaivenis mini eponiminius chemijos (Gaivenis 2014 [1993]: 383; [1996]: 227), technikos (Gaivenis 2014 [1994]: 392) terminus, Angelė Kaulakienė – eponiminius fizikos terminus (Kaulakienė 2009: 69), Nijolė Litevkienė nagrinėja eponiminius anatomijos terminus (Litevkienė 2006; 2010), Laimutė Kitkauskienė – eponiminius architektūros, meno ir statybos terminus (Kitkauskienė 2011), onimų (tikrinių žodžių) transformaciją į eponiminius terminus aptaria Jurgita Mikėlionienė (2017). Tačiau išsamių mokslinių tyrimų lietuvių kalba apie eponimijos reikšninę terminologijoje dar trūksta. Gerokai dažniau tikrinio žodžio virtimas eponiminiu terminu kaip tam tikros srities terminijos šaltinis aptariamas užsienio mokslininkų darbuose. Straipsnių apie eponimus ir eponiminius terminus yra paskelbę latvių kalbininkai Baiba Bankava (2011b; 2013), Ojārs Bušas (2013). 2011 m. B. Bankava (2011a) apgynė disertaciją *Eponīmi latviešu valodā: lingvistiskais aspekts (Eponimai latvių kalboje: lingvistinis aspektas)*, kurioje mini ir įvairiose srityse vartojamus eponiminius terminus. Linda Pietė (2007) ir Linda Kurmiņa (2010) tiria lietuvių ir latvių kalbų eponiminius augalų pavadinimus, Pavelas Nečas ir Petras Hejna nagrinėja eponiminius teisės medicinos (Nečas, Hejna 2012), Eva Schwarzová – eponiminius fizikos, chemijos ir medicinos terminus (Schwarzová 2013), Judyta Mężyk – eponiminius šokio terminus (Mężyk 2020) ir pan. Be straipsnių, reikšmingi ir leksikografiniai šaltiniai. 2015 m. išleistas Min-dios ir Davido Kasradzių parengtas žodynas lietuvių kalba *Traumatologijos ir ortopedijos eponimai: simptomai ir sindromai*. Jau minėta B. Bankava yra latvių eponimų žodyną sudarytoja: *Eponīmu vārdnīca* (Rīga, 2007) ir *Jaunā eponīmu vārdnīca* (Rīga, 2012). Yra eponimų žodynų ir kitomis kalbomis, pvz.: Cyrilo Leslie'o Beechingo *A Dictionary of Eponyms* (1988), Mortono S. Freemano *A New Dictionary of Eponyms* (2002), Władysława Kopalińskiego *Słownik eponimów czyli wyrazów odimiennych* (2008) ir kt.

Šio straipsnio objektas – eponiminiai aprangos terminai, fiksuojami Stanislovo Algimanto Ratauto, Eugenijos Strazdienės ir Ados Gulbinienės *Aiškinamajame aprangos terminų žodyne* (2014). Jie straipsnyje nagrinėjami

siekiant atskleisti pagrindinius veiksnius, lemiančius eponiminių terminų atsiradimą aprangos srityje. Siekiant šio tikslo, keliami tokie uždaviniai: 1) teoriškai paaiškinti eponiminio termino sampratą; 2) aptarti šaltinyje rastus iki šiol lietuvių terminologų nenagrinėtus eponiminius aprangos terminus pagal onimų santykį su pavadinamais objektais; 3) nustatyti eponiminių aprangos terminų vietą aprangos terminų sistemoje. Taigi, tikslui įgyvendinti keliami uždaviniai tyrimo objektą leidžia išnagrinėti dviem lygmenimis: teoriniu ir praktiniu, taip išryškinant dažniausias eponiminių aprangos terminų atsiradimo priežastis, jų vaidmenį ir reikšmę aprangos terminų sistemoje. Nagrinėjant eponiminius aprangos terminus, taikomas analitinis aprašomasis ir lyginamasis metodai. Tikėtina, šis tyrimas dėl naujumo bus aktualus ne tik aprangotyro specialistams, bet ir vertėjams, redaktoriams ir kitiems, susiduriantiems su aprangos terminų pasirinkimo klausimu ar apskritai vartoseną.

EPONIMINIO TERMINO SAMPRATA

Lietuvių kalbotyroje terminas *eponimas* (gr. *eponymos* – suteikiantis kam nors savo vardą) vartojamas retai. Tarptautinių žodžių žodynuose juo vadinamas „asmens ar daikto vardas, pagal kurį kas nors pavadinama“ (TŽŽ 2001: 213; 2013: 231). Kazimiero Gaivenio ir Stasio Keinio parengtame *Kalbotyros terminų žodyne* apibrėžiama kitaip: eponimu laikomas „asmensvardinės kilmės vietovardis“ (Gaivenis, Keinys 1990: 59). Kaip matyti, žodynuose pateikiamos sampratos šiek tiek skiriasi. Pirmuoju atveju eponimu laikomas vardas, pagal kurį pavadinama, pvz., pagal ispanų batų dizainerio Manolo Blahniko vardą aukštakulniai batai vadinami *manolais*. Taigi, eponimu laikomas vardas Manolo (tikrinis žodis). Antruoju atveju eponimu laikomas vietovardis (tikrinis žodis), atsiradęs iš tikrinio žodžio (vardo, pavardės, pravardės ir pan.), kuriuo įvardijamas žmogus, pvz., vietovės pavadinimas Giedraičiai atsirado iš pavardės Giedraitis, t. y. eponimu laikomas žodis yra vedybos rezultatas. J. Mikelionienė eponimais vadina tokius tikrinius žodžius, „kurie tampa terminais“ (Mikelionienė 2017: 127). Remiantis šia samprata, galima matyti, kad mokslininkė daugiausia dėmesio skiria ne pačiam eponimu laikomam tikriniam žodžiui, o apeliatyvacijai, t. y. procesui, kai tikrinis žodis virsta terminu.

Analizuojant eponimo sampratą užsienio kalbininkų darbuose, pastebėta, kad vienos aiškos *eponimo* koncepcijos taip pat nėra. Davidas Crystalas teigia, kad eponimas – tai „asmens, kurio vardu kažkas pavadinta

(pvz., išradimas ar vieta), vardas; dar vadinama *apeliatyvu*“ (Crystal 2008: 173). Taigi, jo samprata sutampa su pateikiama tarptautinių žodžių žodynuose, taip pat *Skaitmeniniame vokiečių kalbos žodyne* (*Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*, DWDS; žr. 1 lentelę) ir *Literatūros terminų žodyne* (LT; žr. ten pat).

Oksfordo besimokančiųjų žodyne (*Oxford learner's dictionary*) eponimu laikomas „asmuo ar daiktas arba asmens ar daikto pavadinimas, nuo kurio pavadinta vieta, išradimas, atradimas ir pan.“ (OLD; žr. 1 lentelę). *Kembriđžo žodyne* (*Cambridge Dictionary*) apibrėžiama lygiai taip pat dviprasmiškai, t. y. eponimu laikomas ir pats daiktas ar asmuo, ir daikto ar asmens pavadinimas: „<...> objekto ar veiklos pavadinimas, kuris yra ir asmens, kuris pirmasis pagamino objektą ar atliko veiklą, vardas“ (CD; žr. 1 lentelę). Vadinasi, šiuose žodynuose eponimais laikomi ir patys vardo davėjai (daiktai (objektai), asmenys ir pan.), ir iš vardo davėjo vardo padaryti žodžiai.

Kaip matyti iš 1 lentelės, *Meriam-Vebsterio* žodyne (*Merriam-Webster*, MW) pateikiamos dvi *eponimo* reikšmės. Antra reikšmė, kitaip negu prieš tai minėtuose šaltiniuose, susiejama su medicinos srityje vartojamais vaisto ar ligos pavadinimais, kurie laikomi eponimais, arba su iš vaisto ar ligos pavadinimų atsiradusiais eponimais. Apskritai reikėtų pasakyti, kad medicina yra viena iš tų sričių, kurioje eponimų bene daugiausia. Tatiana Canziani teigia, kad medicinos srities eponimais laikomi sindromus, ligas, pažeidimus, chirurgines procedūras, klinikinius požymius ir kt. įvardijantys žodžiai, atsiradę iš asmens, kuris pirmas apibūdino minėtus dalykus, vardo ar pavardės, rečiau – paciento, kuriam pirmąkart buvo aprašytas tam tikras klinikinis požymis, liga ar kt., vardo ar pavardės (Canziani 2011: 227).

Apibendrinant įvairias sampratas, galima teigti, kad apskritai eponimai skiriasi ne tik atsiradimo būdu – vieni yra paprastieji eponimai, kiti – dariniai, bet ir savo semantika. Markas Nicholas skiria penkis eponimų tipus: antroponiminius, geografinius, literatūrinius, mitologinius ir mokslinius (Nichol 2011). Jau minėta T. Canziani, aptardama medicinos eponimus, skirsto juos į tris grupes: 1) tikruosius eponimus, kai prieš nomenklatūrinį žodį (*liga*, *sindromas* ir kt.) rašomas mokslininko, kuris pirmasis aprašė nomenklatūriniu žodžiu apibūdinamą dalyką, vardas (*Alzheimerio liga*); 2) topo-poniminius eponimus, kai prieš bendrinį pavadinimą, t. y. nomenklatūrinį žodį, rašomas vietovės, kurioje reiškinyje buvo pastebėtas pirmą kartą, pavadinimas (*Stokholmo sindromas*); 3) autoeponimus, susijusius su asmeniu,

kuris iš tikrųjų sirgo ir (arba) mirė nuo taip pavadintos ligos (*Thomseno liga*). Tikrųjų eponimų, T. Canziani teigimu, yra daugiausia (Canziani 2011: 227–228). Eponimų klasifikacijų, priklausomai nuo srities, yra ne viena. Jos priklauso nuo to, kaip detaliai ir kuriuo konkrečiu aspektu remiantis norima eponimus sugrupuoti.

Pabrėžtina, kad eponimai skiriasi ir savo sandara. Tatjana Karavaeva, remdamasi Tomo McArthur'o knygoje *The Oxford Companion to the English Language* (1996) pateikiama klasifikacija, skiria penkis eponimų tipus: 1) paprastuosius, 2) sudėtinius ir pažyminio konstrukcijos, 3) priesaginės darybos, 4) trumpinius ir 5) sutrauktinius eponimus (Karavaeva 2011: 81). Paprastaisiais eponimais laikomi iš tikrinių daiktavardžių atsiradę bendriniai žodžiai (pvz.: *boikotas* atsirado iš britų agento Charleso C. Boycotto pavardės, *linčas* – iš Virdžinijos plantatoriaus Charleso Lyncho pavardės). Sudėtiniai eponimai, kaip rašo mokslininkė, – tai keliažodžiai eponimai, kuriuos sudaro ir tikriniai (paprastai asmenvardžiai), ir bendriniai žodžiai (pvz., *Tiuringo mašina* pavadinta britų matematiko Alano Tiuringo garbei). Atskirai išskiriami su priesagomis padaryti eponimai (pvz., priesagos *-izmas* vedinys *makiavelizmas* sietinas su Niccolo Machiavellio pavarde). Eponimų trumpinių vartojama retai (pvz., antivirusinė kompiuterio programa angliškai vadinama *Casper* sutrumpinus jos kūrėjo Eugene'io Caspersky'io pavardę). Mažiau esama ir sutrauktinių eponimų (pvz., *niksonomika* atsirado iš prezidento Richardo Nixono pavardės ir žodžio *ekonomika*) (plačiau žr. Karavaeva 2011: 81–82). T. Karavaeva teigia, kad vykstant mokslo pažangai nebepakanka šių aptartų eponimų tipų. Ji išskiria dar vieną galimą tipą – eponimus, atsiradusius iš santrumpų, kai santrumpos yra sudarytos iš asmenų vardų ar pavardžių. Barbara Cappuzzo kalba apie keliažodžius hibridinius eponimus, turinčius ir eponimų dėmenų, ir aiškinamųjų terminų dėmenų (Cappuzzo 2008: 27).

Latvių kalbotyros terminų aiškinamajame žodyne (VPSV 2007) pateikiama išsamesnė *eponimo* apibrėžtis – nors akcentuojamas pats apeliatyvacijos procesas, kai tikrinis žodis virsta bendriniu, bet kartu minimas ir jau aptartas eponimų nevienodumas (žr. 1 lentelę ir 2 išnašą). Be to, šiame žodyne patikslinama, kad eponimais gali būti tiek iš tikrinių žodžių kilę tikriniai žodžiai, tiek iš tikrinių žodžių atsiradę bendriniai žodžiai. Tikrinio žodžio tapimas bendriniu žodžiu, įvardijančiu tam tikrą sąvoką, leidžia kalbėti apie iš eponimų atsiradusius terminus ar terminus, turinčius eponiminės kilmės dėmenų.

Nors eponiminius terminus lietuvių terminologai, kaip jau minėta, nagrinėja gana retai, tačiau bandymų apibrėžti, kas yra *eponiminis terminas*, esama. J. Mikelionienė teigia, kad „[E]poniminiai terminai – tai iš tikrinio žodžio padaryti sąvokų pavadinimai“ (Mikelionienė 2017: 127). Reginos Kvašytės *Mokomajame terminologijos žodynelyje* kalbamuojų terminu laikomas toks „terminas, kurio šalutinis dėmuo padarytas iš mokslininko, veikėjo ar kito asmens vardo ar pavardės“ (Kvašytė 2005: 66). Taigi, ši apibrėžtis leidžia suprasti, kad eponiminiais laikomi tik sudėtiniai pavadinimai. Dėl to galima tvirtinti, kad tokia apibrėžtis per siaura, nes, pirma, aprėpia tik šalutiniu dėmeniu einančius antroponimus, antra, neapima vientisinių terminų. Be to, žodynelyje pirmenybė teikiama terminui *asmenvardinis terminas*, o *eponiminis terminas* pateikiamas kaip sinonimas (Kvašytė 2005: 66). Pridurtina, kad kai kuriuose darbuose aptariant konkrečius eponiminius terminus jie apibūdinami tiksliau – vadinami *pavardiniais terminais* (Kaulakienė 2009: 69, 164) ar *pavardiniais pavadinimais* (Stankevičienė 2013: 152).

1 lentelė. Termino *eponimas* apibrėžtys užsienio leksikografijos šaltiniuose

ŠALTINIAI	EPONIMO APIBRĖŽTYS
VPSV 2007 ¹	eponīms Īpašvārds, kuram apelativējoties radies sugasvārds, piemēram, uzvārds <i>Galifē</i> > <i>galifē</i> , vietvārds <i>Konjaka</i> > <i>konjaks</i> , vai no kura radies cits jebkura paveida īpašvārds, piemēram, latviešu personvārds <i>Laima</i> kā uzņēmuma nosaukuma <i>Laima</i> motivētājs, uzvārds <i>Bolivars</i> kā valsts nosaukuma <i>Bolīvija</i> motivētājs. Par eponīmu dažkārt mēdz dēvēt arī sugasvārdu, kas radies no īpašvārda, šim īpašvārdam apelativējoties, piemēram, <i>galifē</i> , <i>konjaks</i> , <i>makintošs</i> ²
CD	eponym the name of an object or activity that is also the name of the person who first produced the object or did the activity ³

1 Žr. prieigą internete: <https://termini.gov.lv/kolekcijas/93/skirklis/417483> [žiūrėta 2023-01-11].

2 Šią apibrėžtį, išverstą į lietuvių kalbą, randame L. Kurmių straipsnyje: „<...> tikrinis daiktavardis, kuris apeliacijos būdu tapo bendrinio daiktavardžiu, pavyzdžiui, pavardė *Galifē* > *galifē*, <...> arba iš kurio kilo kitas bet kurio porūšio tikrinis daiktavardis, pavyzdžiui, latvių asmenvardis *Laima* kaip įmonės pavadinimą *Laima* motyvuojantis vardas <...>. Eponimu kartais vadinamas ir bendrinis daiktavardis, kilęs iš tikrinio daiktavardžio, šio tikrinio daiktavardžio apeliavimo būdu, pavyzdžiui, *galifē*, *konjakas*, *makintošas*“ (Kurmių 2010: 355).

3 Žr. prieigą internete: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/eponym> [žiūrėta 2023-01-11].

ŠALTINIAI	EPONIMO APIBRĖŽTYS
MW	eponym 1. one for whom or which something is or is believed to be named 2. a name (as of a drug or a disease) based on or derived from an eponym ⁴
LT	eponym An eponym refers to a person or thing after which something else is named ⁵
OLD	eponym a person or thing, or the name of a person or thing, from which a place, an invention, a discovery, etc. gets its name ⁶
DWDS	Eponym von einer Person hergeleiteter Name ⁷
LTD	EPONYM: A word that is derived from the proper name of a person or place. For instance, the sandwich gained its name from its inventor, the fourth Earl of Sandwich. The word lynch comes from Captain William Lynch, who led bands of vigilantes to hang hoboes and bums residing near Pittsylvania County. The verb shanghai, meaning to kidnap or press into forced labor, comes from the practices of conscription common in the oriental city of Shanghai. The word stentorian comes from the loud-mouthed Stentor in Greek legend, and herculean comes from the muscle-bound Hercules, and so on ⁸

Kai kurie užsienio kalbininkai, nagrinėdami konkrečios srities terminus, pvz.: medicinos, chemijos, geografijos, šokio ir pan., vartoja terminą *eponimas* (Bankava 2011a; Mėžyk 2020; Ziyayeva, Bannapova 2022 ir kt.), o ne *eponiminis terminas* (Ummatova 2022). Tai leidžia daryti prielaidą, kad tam tikrais atvejais jie susiaurina termino *eponimas* reikšmę (vartoja iš eponimo padaryto žodžio reikšmę) ir jį vartoja kalbėdami apie konkrečius eponiminius terminus. Paprastai laikomasi požiūrio, kad eponiminiai terminai yra tie terminai, kurie susiję su tikrų ar išgalvotų asmenų vardais (antroponimais) arba vietų vardais (toponimais) (Cappuzzo 2008; Nečas, Hejna 2012 ir kt.). Taip pat teigiama, kad eponimai yra „tarpkultūrinių

4 Žr. prieigą internete: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/eponym> [žiūrėta 2023-01-11].

5 Žr. prieigą internete: <https://literaryterms.net/eponym/> [žiūrėta 2023-01-11].

6 Žr. prieigą internete: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/eponym> [žiūrėta 2023-01-11].

7 Žr. prieigą internete: <https://www.dwds.de/wb/Eponym> [žiūrėta 2023-01-11].

8 Žr. prieigą internete: http://web.cn.edu/kwheeler/lit_terms_E.html [žiūrėta 2023-01-11].

mainų rezultatas“ (Popescu, Șorcaru 2020). Kaip tik todėl kai kuriuos eponiminiuos terminus atpažinti nėra lengva (Somford 2018: 12), o jų tiesioginė sąsaja su tikriniu žodžiu, kuriuo įvardijamas tam tikras gyvas ar negyvas objektas, atsekama tik turint pakankamai reikiamos srities informacijos, pvz., ne kiekvienas, besidomintis kulinarija, pasakytų, kad pavadinimas *plombyras* yra kilęs nuo Prancūzijos miesto Plombjero (*Plombières*) pavadinimo (TŽŽ 2013: 644) ar kad fizikos terminas *voltas* susijęs su italų fiziko Alessandro Giuseppe Voltos pavarde (VLEe) ir pan. Be abejo, žinant eponiminio termino atsiradimo istoriją, lengviau suvokti ir motyvaciją, ir sąvokos pavadinimo kilmę. Sutariama, kad apskritai apeliatyvacija (dar vadinama *deonimizacija*, *eponimizacija*) – tikrinių žodžių pereiga į bendrinius žodžius – nėra dažnas naujų sąvokų pavadinimų kūrimo būdas, tačiau šis būdas praturtina bet kurios srities terminiją. Tyrėjai P. Nečas ir P. Hejna išskiria eponiminių terminų privalumus – šie terminai yra ekonomiškai, lengviau įsimenami ir santykinai paprastesni (Nečas, Hejna 2012: 25). Vienas dažniausių eponiminių terminų trūkumų – jų netikslumas (ypač daug apie tai kalbama medicinos srities eponimų tyrimuose, pvz., Kumar, Brazel, Benjamin, Brem 2022), dviprasmiškumas, nesistemiškumas, semantinė „tuštuma“, neskaidrumas (Canziani 2011: 231).

Eponimų atsiranda tada, kai norima pagerbti mokslininką ar kitą asmenį, vienaip ar kitaip susijusį su eponiminiu terminu įvardijamu dalyku (Lončar, Anić 2014: 37). Tokiu atveju eponiminis terminas atsiranda iš asmens vardo, pavardės ar kito asmens vardo. Pasitaiko atvejų, kai aptariamieji terminai sukuriami norint įvardyti vietą, kuri yra svarbi tam tikro dalyko atsiradimui, kilmei, paplitimui ir pan. Tai leidžia manyti, kad eponiminių terminų atsiradimui didžiulę įtaką turi ekstralingvistiniai veiksniai, tokie kaip poreikis įamžinti tam tikrą asmenį (taip pat ir literatūrinį) ar vietą. Apskritai eponiminiai terminai formuojami sąmoningai ir gerai apgalvotai, jie susiję ir su tam tikro dalyko istorija, atspindi tam tikrus kultūrinius aspektus, yra tarsi tam tikras paveldas ateinančioms kartoms.

Eponimai skiriasi ne tik savo semantika, bet ir sandara. Nevienodos sandaros yra ir eponiminiai terminai – vieni vientisiniai, kiti sudėtiniai. Remiantis Valentino Skujiškos eponiminių terminų skirstymu pagal jų apeliatyvacijos (deonimizacijos) laipsnį į *dalinės* arba *visiškos apeliatyvacijos* terminus (Skujiška 1993 [2002]; plg. Mikelionienė vartoja *visiškai* ir *iš dalies deonimizuoti terminai*; Mikelionienė 2017: 129), vientisiniai eponiminiai terminai laikytini visiškos apeliatyvacijos terminais. Dalinės apeliatyvacijos

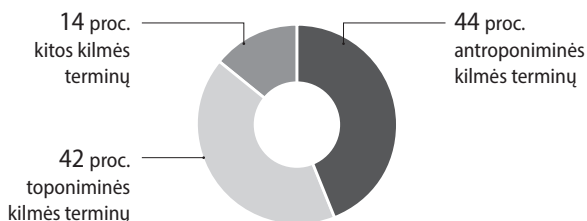
terminais laikomi sudėtiniai terminai, kurių paprastai vienas dėmuo (dažniausiai šalutinis) yra kilęs iš eponimo. Sudėtiniai eponiminiai terminai nuo kitų skiriasi rašyba – paprastai iš tikrinių žodžių kilę dėmenys rašomi didžiąja raide. Eponiminiu dėmeniu išskiriami esminiai apibrėžiamos sąvokos požymiai, susiję su tikriniu žodžiu (tam tikro asmens pavarde, vietovardžiu ar kt.). Paminėtina ir tai, kad eponiminiai terminai dažniausiai atsiranda metonimizacijos būdu, rečiau – metaforizacijos (Skujiņa 1993 [2002]; Mikelionienė 2017).

Remiantis tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkų sampratomis, galima apibendrintai teigti, kad eponimu laikomas arba 1) pats tam tikro vardo davėjas (tai gali būti ne tik tikriniu žodžiu įvardijamas asmuo, bet ir vieta ar kitas dalykas), arba 2) išvestinis žodis, atsiradęs iš vardo davėjo vardo. Kadangi eponimas yra tiesiogiai susijęs su asmeniu, reiškiniu ar kt. dalyku, kurio vardu pavadinamas tam tikras objektas, šiame straipsnyje eponiminiu terminu laikomas toks terminas, kuris yra padarytas iš tam tikro eponimo (tai gali būti tiek paprastasis žodis, tiek darinys) arba kuris turi iš eponimo padarytą dėmenį ar dėmenų.

EPONIMINIŲ APRANGOS TERMINŲ ANALIZĖ

Aiškinamajame aprangos terminų žodyne iš viso rasti 86 eponiminiai aprangos terminai: 76 proc. vientisinių ir 24 proc. sudėtinių. Šaltinio pratarinėje rašoma, kad žodyne „pateikiama daugiau nei 6000 lietuviškų terminų su jų atitikmenimis anglų, vokiečių, prancūzų ir rusų kalbomis“ (AATŽ 2014: 4). Taigi, tarp tokios gausybės terminų tiriamieji sudaro vos 1,4 proc. žodyne fiksuojamų terminų. Pridurtina, kad eponiminių terminų kalbamajame žodyne yra daugiau, tačiau tai terminai, kuriais įvardijami įrenginiai (*Bleiko mašina, Makejaus mašina, Martindeilo didintuvas*), tam tikros detalės ar konstrukcijos (*Derbio įtvirtis, Derbio konstrukcija*) arba chemijos (*merserizavimas*) ir mechanikos (*Brinelio kietumo bandymas, Rokvelo kietumo bandymas, Šoro kietumo bandymas*) terminai. Šie terminai nelaikomi aprangą įvardijančiais terminais, todėl straipsnyje neanalizuojami.

Eponiminių aprangos terminų analizė neįmanoma be tikrinių žodžių, iš kurių jie atsirado, apžvalgos. Kaip žinoma, tikriniai žodžiai yra įvairūs, dėl to nėra vienos jiems tinkamos klasifikacijos (Mickienė, Bačiūnaitė–Lūžienė 2013: 18). Pagal vardų santykį su pavadinamais tikrovės objektais, gali būti skiriamos dvi didelės tikrinių žodžių grupės: 1) gyvųjų būtybių vardai ir 2) negyvųjų objektų (dalykų) vardai, o šios prireikus skirstomos

1 pav. Eponiminių aprangos terminų pasiskirstymas pagal kilmę (proc.)

į dar smulkesnes grupes (Jakaitienė 2010: 267). Gyvųjų būtybių vardai dažniausiai skirstomi į antroponimus, zoonimus ir mitonimus, o negyvųjų objektų (dalykų) vardai – į toponimus (oikonimus, hidronimus, oronimus, drimonimus, urbanonimus ir kt.), kosmonimus ir astronimus, susisieikimo priemonių vardus, periodinių leidinių pavadinimus ir kt. (Mickienė, Bačiūnaitė–Lūžienė 2013: 20). *Aiškinamajame aprangos terminų žodyne* rasti eponiminiai terminai aprašomi skirstant juos į tris grupes: 1) toponiminės kilmės, 2) antroponiminės kilmės ir 3) kitos kilmės sąvokų pavadinimai.

1. Toponiminės kilmės sąvokų pavadinimai

Atlikus tyrimą nustatyta, kad aprangos terminai, kilę iš toponimų, sudaro 42 proc. visų eponiminių terminų (1 pav.). Šiuos terminus pagal pamatinių žodžių pavadinamus objektus galima skirstyti smulkiau. Daugiausia rasta eponiminių aprangos terminų, pavadinimų pagal miesto ar jo dalies pavadinimą: **angora** AATŽ 2014: 20, **angoros vilna** AATŽ 2014: 440 (pagal sen. Ankaros miesto Turkijoje pavadinimą Angora), **bolonė** AATŽ 2014: 95 (pagal Italijos Bolonijos miesto (it. *Bologna*) pavadinimą), **Čarlstono stilius** AATŽ 2014: 387 (pagal JAV miesto Čarlstonas (angl. *Charleston*) Pietų Karolinos valstijoje pavadinimą), **čelsiai** AATŽ 2014: 101 (pagal Londono miesto Čelsio rajono (angl. *Chelsea*) pavadinimą), **denimas** AATŽ 2014: 108 (pagal Prancūzijos Nimo miesto pavadinimą, plg. pranc. (*serge*) de Nîmes), **diufelis** AATŽ 2014: 121 (pagal Belgijos Diufelio miesto (belg. *Duffel*) pavadinimą), **everetai** AATŽ 2014: 137 (pagal Masačusetso valstijos Evereto (angl. *Everett*) miesto pavadinimą), **fesas** AATŽ 2014: 138 (pagal Maroko Feso miesto pavadinimą)⁹, **Havanos spalva** AATŽ 2014: 381 (pagal Kubos

⁹ Pavadinimas siejamas su Maroko senosios sostinės Feso (arab. *Fās*, pranc. *Fès*; VLEe) pavadinimu. Fesas, kaip rašoma *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje*, – „vyriška nupjauto kūgio formos raudono fetro kepuraitė su juodu arba mėlynu kutu“, pateikiamas sinonimas *feskā* (VLEe).

sostinės Havanos pavadinimą), **kordobanai** AATŽ 2014: 210, **kordobanas** AATŽ 2014: 210, **Kordobos oda** AATŽ 2014: 210 (pagal Ispanijos Kordobos miesto (isp. *Córdoba*) pavadinimą), **muslinas** AATŽ 2014: 265 (pagal Irako Mosulo miesto pavadinimą), **nairitas** AATŽ 2014: 266 (pagal senovės Urartu valstybės Nairi miesto pavadinimą), **tiulis** AATŽ 2014: 419 (pagal Prancūzijos Tiulio (pranc. *Tulle*) miesto pavadinimą), **Venecijos nėriniai** AATŽ 2014: 267 (pagal Italijos miesto Venecija pavadinimą).

Aiškinamajame aprangos terminų žodyne rasta eponiminių aprangos terminų, kurių kilmė siejama su kitais gyvenamųjų vietų vardais: su valstijos pavadinimu: **kašmyras** AATŽ 2014: 185 (pagal Indijos valstijos Kašmyro (hindi ir urdu *Kašmīr*, angl. *Kashmir*; VLEe) pavadinimą), su federacinės žemės pavadinimu: **Heseno batai** AATŽ 2014: 84 (siejama su kariais iš Heseno; Hesenas (vok. *Hessen* – federacinė žemė Vokietijos vidurinėje dalyje; VLEe)), su kaimo pavadinimu: **kerza** AATŽ 2014: 190 (pagal Anglijos kaimo Kerzis (angl. *Kersey*) pavadinimą). Kai kurie vientisiniai aprangos terminai atsirado iš valstybių pavadinimų: **marokenas** AATŽ 2014: 243 (pagal Maroko valstybės pavadinimą), **vengerkos** ntk. AATŽ 2014: 437, **vengrikės** AATŽ 2014: 437 (pagal Vengrijos (vengr. *Magyarország*; VLEe) valstybės pavadinimą). Atskirai galima minėti tokius sudėtinius terminus kaip **kaliiforninė konstrukcija** AATŽ 2014: 206 (plg. Kalifornija; greičiausiai avalynės konstrukcija imta gaminti Kalifornijoje), **kubietiškas pakulnis** AATŽ 2014: 293 (plg. Kuba; XX a. 9-ojo dešimtmečio pradžioje avalynė su tokiu pakulniu atsirado Kuboje) ir **prancūziškas pakulnis** AATŽ 2014: 294 (plg. Prancūzija; XVII a. Prancūzijos karalius Liudvikas XIV avėjo batus tokiu pakulniu, dar vadinama *krokuliniu pakulniu*), kurių šalutiniai dėmenys remiasi valstybių, kuriose buvo paplitęs ar kilo sudėtinio termino pagrindiniu dėmeniu įvardijamas objektas, pavadinimu.

Esama eponiminių aprangos terminų, atsiradusių iš salų pavadinimų: **bikinis** AATŽ 2014: 93 (pagal Ramiojo vandenyno salos Bikinis (angl. *Bikini*) pavadinimą), **džersis** AATŽ 2014: 130 (pagal Didžiosios Britanijos Džersio salos (angl. *Jersey*), kurioje pradėtas audinys gaminti, pavadinimą), **kapriai** AATŽ 2014: 183 (pagal Italijai priklausančios Kaprio salos (it. *Capri*) pavadinimą), taip pat ir kitų geografinių objektų pavadinimų: **karakulis** AATŽ 2014: 184 (pagal Karakulio oazės Uzbekijoje pavadinimą), **panama** AATŽ 2014: 300 (plg. Panamos kanalas). Vilnonio audinio pavadinimas **ševiotas** AATŽ 2014: 403 atsirado iš Šiaurės Škotijos Švioto kalnų (angl. *Cheviot Hills*; VLEe) pavadinimo.

Atskirai galima išskirti aprangos terminus, kilusius iš su tam tikra vietoje susijusių titulo pavadinimų: **Česterfildo paltas** AATŽ 2014: 297 (pagal jau minėto Česterfildo grafo Philipo Stanhope'o titulo pavadinimą, kilusį iš Česterfildo vietovės pavadinimo), **kardiganas** AATŽ 2014: 184, **smailiakaklis kardiganas** AATŽ 2014: 184 (pagal Kardigano grafo Jameso Brudenellio titulą – Velso miestas Kardiganas, plg. angl. *Cardigan*), **velingtonai** AATŽ 2014: 436 ir **pusvelingtoniai** AATŽ 2014: 341 (pagal Velingtono kunigaikščio titulą – Anglijos Velingtono miestas, plg. angl. *Wellington*). Nors šiuos titulus gaudavo žmonės, tačiau patys titulų pavadinimai yra atsiradę iš negyvų objektų – vietovių – pavadinimų.

Rasta eponiminių terminų, atsiradusių iš universitetų pavadinimų: **kembričiai** AATŽ 2014: 188, **Kembričo mėlynoji spalva** AATŽ 2014: 381 (pagal Kembričo universiteto pavadinimą), **oksfordai** AATŽ 2014: 280, **Oksfordo mėlynoji spalva** AATŽ 2014: 381 (pagal Oksfordo universiteto pavadinimą).

Mažiau nei pusė eponiminių aprangos terminų, fiksuojamų *Aiškinamajame aprangos terminų žodyne*, atsirado iš įvairias vietas ar vietas įvardijančių toponimų. Iš pavyzdžių matyti, kad pagal pamatiniu žodžiu pavadinamus objektus vyrauja eponiminiai aprangos terminai, kilę iš miestų, šalių, sričių, salų ir kitų geografinių vietų pavadinimų. Šie aprangos terminai atsirado metonimizacijos būdu, kitaip tariant, dėl tikriniu žodžiu įvardijamos vietos ir su ja susijusio aprangos, medžiagos ar kito aprangos objekto loginio ryšio. Kaip matyti iš pavyzdžių, vieta paprastai susijusi su sukūrimu, gaminimu, paplitimu ir pan.

2. Antroponiminės kilmės sąvokų pavadinimai

Antroponiminės kilmės terminai sudaro 44 proc. tiriamosios imties (1 pav.). Didžiąją dalį pavardinių terminų galima sieti su išradėjų, kūrėjų, pradininkų, taip pat populiarintojų (karininkų, aktorių, tam tikrą titulą turinčių asmenų ir kt.) pavardėmis: **batistas** AATŽ 2014: 89 (audinys pavadintas pagal XIII a. Prancūzijos Kambrė mieste gyvenusio meistro Jeano Baptiste'o pavardę), **bekešas** AATŽ 2014: 92 (pagal vengrų dvirankio ir puošėivos Kasparo Bekeso pavardę), **bliukeriai** AATŽ 2014: 94 (pagal prūsų feldmaršalo Gebhardo Blücherio, vedusio prūsų armiją į Vaterlo mūšį, pavardę), **bouleris** AATŽ 2014: 95 (pagal XIX a. vid. skrybėlę išpopuliarinusio skrybėlininko Williamo Bowlerio pavardę), **Brauno diržas** AATŽ 2014: 117 (pagal britų generolo Samuelio Browne'o pavardę), **frenčius** AATŽ 2014: 141 (pagal anglų feldmaršalo Johano Frencho pavardę),

galifė AATŽ 2014: 143 (pagal prancūzų kavalerijos generolo Gastono Gallifet'o pavardę), *gibsonai* AATŽ 2014: 151 (pagal amerikiečių dailininko ir iliustratoriaus Charleso Gibsono pavardę), *kokas* AATŽ 2014: 203 (pagal turtingo anglo Williamo Coke'o, kuriam buvo pagaminta ši skrybėlė, pavardę), *makintošas* AATŽ 2014: 242 (pagal škotų chemiko ir išradėjo Charleso Macintosho pavardę), *martensai* AATŽ 2014: 244 (pagal vokiečių ortopedo daktaro Klauso Maertenso pavardę), *leotardas* AATŽ 2014: 234 (pagal XIX a. vid. prancūzų cirko artisto Jules'o Léotard'o pavardę), *plimsoliai* AATŽ 2014: 322 (pagal anglo Samuelio Plimsollio pavardę), *reglano paltas* AATŽ 2014: 298 (pagal britų feldmaršalo Fritzroy'aus Raglano pavardę), *siluetas* AATŽ 2014: 362 (pagal XVIII a. prancūzų finansų ministro Étienne'o de Silhouette'o, kurio šešėlinė karikatūra buvo nupiešta jam netekus posto, pavardę), *stetsonas* AATŽ 2014: 386 (pagal JAV skrybėlių gamintojo Johano Stetsono pavardę), *Šanel rankinukas* AATŽ 2014: 344, *Šanel tipo avalynė* AATŽ 2014: 69 (pagal prancūzų dizainerės Gabrielle'ės Chanel pavardę). Kaip matyti iš pavyzdžių, rašyba išsiskiria dvižodis terminas *reglano paltas* – šalutinis dėmuo rašomas iš mažosios raidės. Galbūt taip yra dėl to, kad iš tikrinio žodžio (pavardės) atsiradęs bendrinis žodis imamas vartoti kaip terminas, o vėliau, prireikus įvardyti tam tikrą rūšį, atsiranda rūšinis terminas. Neatmestina, kad rašyba mažąja raide gali būti ir korektūros klaida.

Šiek tiek mažiau aprangos terminų, kilusių iš tam tikrą titulą (grafo, lordo, kardinolo, kunigaikščio) turinčių asmenų pavardžių: *derbiai* AATŽ 2014: 108 (pagal Anglijos grafo Edwardo Derby'io pavardę), *derbis* AATŽ 2014: 108 (pagal skrybėlę XIX a. vid. išpopuliarinusio jau minėto grafo E. Derby'io pavardę), *kromveliai* AATŽ 2014: 217 (pagal XVII a. Anglijos protektoriaus lordo Oliverio Cromwellio pavardę), *reglanas* AATŽ 2014: 349 (pagal britų feldmaršalo Fritzroy'aus Raglano pavardę), *rišeljė* AATŽ 2014: 351 (pagal kardinolo Armando Richelieu pavardę). Šaltinyje rastas vienas terminas, kurio kilmė sietina su tam tikrą titulą turinčio asmens pravarde: *kaligos* AATŽ 2014: 180 (pagal kario aprangą vilkėjusio imperatoriaus Gajaus Cezario Germanio Caligulos pravardę).

Atskirą grupelę sudaro eponiminiai aprangos terminai, pavadinti pagal vardus. Pirmiausia minėtini vientisiniai aprangos pavadinimai, atsiradę pagal literatūros veikėjų vardus: *džuljetės* AATŽ 2014: 133 (pagal Williamo Shakespeare'o veikėjos Džuljetos vardą), *faustai* AATŽ 2014: 138 (pagal literatūros veikėjo Fausto vardą), *romeo* AATŽ 2014: 352 (pagal

W. Shakespeare'o veikėjo Romeo vardą). Vieno sudėtinio eponiminio aprangos termino šalutinis dėmuo sietinas su religinės asmenybės vardu Jėzus: **Jėzaus sandalai** AATŽ 2014: 355. Dar trijų sudėtinių eponiminių terminų šalutiniais dėmenimis eina žymių žmonių vardai: termino **Alberto šlepetės** AATŽ 2014: 405 šalutinis dėmuo sietinas su Anglijos karalienės Viktorijos vyru princu Albertu, kuris išpopuliarino šias šlepetes; termino **Henriko kepurė** AATŽ 2014: 189 šalutinis dėmuo – su Prūsijos princo Henriko vardu; termino **Ramzio sandalai** AATŽ 2014: 356 šalutinis dėmuo – su Egipto faraono Ramzio vardu. Daryba išsiskiria vientisinis eponiminis terminas **napoleonbačiai** AATŽ 2014: 266. Šio sudurtinės darybos termino pirmasis dėmuo susijęs su Prancūzijos imperatoriaus Napoleono III vardu, o antrasis dėmuo *-bačiai* palyginti dažnai vartojamas batams įvardyti, pvz., *sportbačiai*, *pusbačiai*.

Rasti du eponiminiai aprangos terminai, atsiradę pagal literatūros veikėjų vardus ir pavardes: **meridžeinės** AATŽ 2014: 260 (pagal XX a. pr. Richardo Feltono Outcaltro pieštų komiksų veikėjos vardą ir pavardę Meri Džeinę), **Piterio Peno apykaklė** AATŽ 2014: 28 (pagal škotų rašytojo James'o Matthew Barrie'io veikėjo Piterio Peno vardą ir pavardę).

Kaip matyti iš antroponiminės kilmės terminų, kuriais įvardijama tam tikra apranga ar tam tikri veiksmas, atliekami siuvant aprangą, paprastai nebesiejami su konkrečiu asmeniu, t. y. pirminę reikšmę tarsi ištrina laikas, ji išblėsta, o reiškia konkretų dalyką (daiktą, veiksmą), pvz., terminas **derbiai** pirmiausia siejamas su batais, o ne su juos mėgusiu ir nešiojusiu Anglijos grafu E. Derbiu, tiksliau – jo pavarde. Paprastai tik besidomintys avalynės istorija gali paaiškinti, kodėl batai taip vadinami. Šie terminai, kaip ir toponiminės kilmės terminai, taip pat atsirado metonimizacijos būdu. Daugiausia rasta pavardinės ir vardinės kilmės terminų, mažiausiai – aprangos terminų, atsiradusių iš asmens vardo ir pavardės, taip pat pravardinės kilmės terminų. Vyrauja iš vyriškų pavardžių ir vardų padaryti terminai.

3. Kitos kilmės sąvokų pavadinimai

Šios grupės terminai sudaro 14 proc. visų eponiminės kilmės aprangos terminų (1 pav.). Pirmiausia minėtini aprangos terminai, kilę iš tikrinio prekės arba prekių ženklo pavadinimo: **goreteksas** AATŽ 2014: 153 (pagal prekių ženklą *Gore-Tex*, kuris siejamas su išradėjų tėvo Wilberto L. Gore'o ir sūnaus Roberto W. Gore'o pavarde), **kedai** AATŽ 2014: 186 (pagal pavadinimą *Keds*), **klarinas** AATŽ 2014: 194 (pagal prekių ženklo *Clarino*

pavadinimą), **laikra** AATŽ 2014: 230 (pagal *Du Pont de Nemours* (JAV) bendrovės gaminamo elastano prekės pavadinimą *Lycra*), **liureksas** AATŽ 2014: 239 (pagal 1946 m. sukurto prekių ženkle *Lurex* pavadinimą). Iš prekių ženklų kilę terminai reti. Šiais atvejais semantinis ryšys tarp prekių ženklo kaip onimo ir juo įvardijamos aprangos yra tas, kad prekių ženklo simbolinis pavadinimas imamas vartoti konkrečiai aprangai ar iš jos gaminamai medžiagai įvardyti: prekių ženklas *Keds* – batams, *Clarino* – sintetinei odai, *Lycra* – elastanui. Taigi, onimas virsta eponiminiu terminu ir tarsi netenka iki tol turėto išskirtinumo ir kartu įgyja naujų ypatybių. Šiuolaikinės aprangos srityje šio tipo eponiminių pavadinimų yra ir daugiau, pvz.: *inkariukai*, *kroksai*, *konversiuukai*, *ugsai* ir kt. Pastarieji fiksuojami *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne* (NDe).

Yra eponiminių terminų, kilusių iš pilies: **balmoralai** AATŽ 2014: 76 (pagal karališkosios Balmoralo pilies Škotijoje pavadinimą), uosto: **satinas** AATŽ 2014: 357 (pagal senovinį arabišką vieno kinų uosto pavadinimą), laivo: **bleizeris** AATŽ 2014: 94 (pagal laivo *Blazer* pavadinimą), gamyklos: **dželiai** AATŽ 2014: 130 (pagal prancūzų gamyklos *Jelly Shoes* pavadinimą), firmos: **salpa** AATŽ 2014: 354 (pagal italų firmos *Salpa* pavadinimą), mados salono: **gabardinas** AATŽ 2014: 143 (pagal prancūzų mados salono *Gabardin* pavadinimą) pavadinimų. Rastas vienas eponiminis terminas, atsiradęs iš muzikos grupės simbolinio pavadinimo: **bitlai** AATŽ 2014: 101 (pagal grupės *The Beatles* pavadinimą).

Taigi, šioje eponiminių aprangos terminų grupėje daugiausia terminų, atsiradusių iš simbolių pavadinimų, kurie gramatiniu atžvilgiu laikomi tikriniais daiktavardžiais.

Kaip minėta straipsnio pradžioje, vyrauja vientisiniai eponiminiai aprangos terminai. Visi jie kilmės atžvilgiu, išskyrus terminą *pusvelingtoniai*, laikytini skoliniais. Kiek kitaip yra su sudėtiniais eponiminiais aprangos terminais, nes vos pora sudėtinių terminų laikytini skoliniais (*Čarlstono stilius*, *Jėzaus sandalai*), likusiųjų kilmė mišri, t. y. jie turi dažniausiai nelietuviškos kilmės, t. y. skolintą, šalutinį dėmenį (*Havanos spalva*, *Šanel rankinukas*, *Brauno diržas* ir kt.), retesniais atvejais šalutiniu dėmeniu eina hibridiniai dariniai (*kaliforninė konstrukcija*). Skolinti vientisiniai eponiminiai aprangos terminai leidžia teigti, kad eponimais tikriniai žodžiai (asmenų vardai, pavardės, pravardės, vietų pavadinimai) yra tapę ne lietuvių kalboje, o pirmiausia toje kalboje, kurioje eponiminiu terminu vadinamas dalykas atsirado. Vadinasi, vientisinių nelietuviškos kilmės eponiminių

aprangos terminų atveju į lietuvių aprangos terminiją pasiskolinami jau gatavi eponiminiai aprangos terminai. Lietuviškos kilmės eponiminių terminų šaltinyje nefiksuoja.

Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad apie ketvirtadalis (24,5 proc.) vien-tisinių ir sudėtinių aprangos terminų nėra vieninteliai sąvokų žymikliai. Jie vartojami kaip sinoniminiai terminai, pirmenybę *Aiškinamajame apran-gos terminų žodyne* teikiant tiems terminams, kurių dėmenys nėra kilę iš tikrinių žodžių: **balmoralai** žr. *avalynė uždėtine jungtimi*; **bitlai** žr. *čelsiai*; **bliukeriai** žr. *avalynė uždėtiniais šoneliais*; **bouleris** žr. *katiliukas*; **derbiai** žr. *avalynė uždėtiniais šoneliais*; **derbis** žr. *katiliukas*; **Kembridžo mėlynoji spalva** žr. *šviesiai mėlyna spalva*; **kokas** žr. *katiliukas*; **marokenas** žr. *tymas*; **oksfor-dai** žr. *avalynė uždėtine jungtimi*; **Oksfordo mėlynoji spalva** žr. *tamsiai mėlyna spalva*; **rišeljė** žr. *avalynė uždėtine jungtimi*; **stetsonas** žr. *kaubojiška skrybėlė*. Šie pagrindiniais laikytini terminai galėjo atsirasti iš pačių apibrėžčių, ku-riose išskiriami ryškiausi sąvokų požymiai, ir iš poreikio sutvarkyti ir taip unifikuoti aprangos terminų sistemą. Palyginus eponiminius ir neeponimi-nius aprangos terminus, matyti, kad pirmieji yra trumpesni, jų motyvacija sietina su asmeniu ar vietoje, o pagrindiniais pateikiami neeponiminiai ter-minai priešingai – yra ilgesni, sudėtingesni, tačiau terminologiniu požiūriu semantiškai tikslesni, aiškiau atskleidžia sąvokos turinį. Kaip jau užsiminta, eponiminiai terminai nespecialistų sunkiau susiejami su asmenimis, vieto-vėmis ar kita įvardijančiais tikriniais žodžiais ir labai dažnai vartojami tik specialiojoje literatūroje. Apskritai kalbant apie eponiminių terminų atsi-radimą aprangos ar kitoje srityje, būtų galima pridurti, kad eponiminiai terminai nėra stilistiškai neutralūs, jų atsiradimas labai susijęs su subjekty-viu noru įvardyti kūrėją, išradėją, populiarintoją, vietovę ar kitą, tiek gyvą, tiek negyvą, objektą, su kuriuo susijęs sąvokos pavadinimas. Neabejotinai eponiminiai terminai susiję su istoriniu ir kultūriniu turiniu, svarbiu kon-kretaus termino atsiradimui, taip pat dalykinei komunikacijai.

Retais atvejais, kaip matėme iš pavyzdžių, ta pati sąvoka nusakoma ne vienu eponiminiu terminu: *balmoralai*, *oksfordai*, *rišeljė* – *avalynė uždėti-ne jungtimi*; *bliukeriai*, *derbiai* – *avalynė uždėtiniais šoneliais*; *bouleris*, *derbis*, *kokas* – *katiliukas*. Tai iš esmės rodo, kad eponiminis terminas yra sutar-tinis ir dažnai ne vienintelis, o tam tikrais atvejais – galbūt ir nesutarimo rezultatas. Tačiau bet kuriuo atveju, ar pasirenkamas vartoti eponiminis terminas, ar neeponiminis, pagrindinė aprangos termino funkcija išlieka ta pati – nominacinė, t. y. tiksliai, vienareikšmiškai ir trumpai įvardyti

aprangos sąvoką, kartu užtikrinti aiškią ir nedviprasmišką termino vartoseną mokslo literatūroje. Iš esmės eponiminiai terminai turtina terminiją.

Retais atvejais vartotojui eponiminis terminas, kuris skiriasi vos galūne, nors yra padarytas iš to paties tikrinio žodžio, gali būti painus, pvz., plg. avalynės pavadinimas **derbiai** ir galvos apdangalo pavadinimas **derbis**, sietinus su Anglijos grafo E. Derby'io pavarde. Skirtingą aprangą įvardijantys vientisiniai terminai trumpi, patogūs, bet kartu lengvai supainiojami, be to, abu turi, kaip minėta anksčiau, ne po vieną sinonimą.

Ateityje daugėjant eponiminių terminų tyrimų tikslinga būtų iširti ir eponiminių terminų vartosenos dažnį. Tai leistų pagrįsčiau kalbėti apie eponiminių terminų kaip vieną iš terminų kūrimo būdų paplitimą, vartosenos ar pasirinkimo polinkius.

IŠVADOS

1. Eponiminiai aprangos terminai – iš onimų padaryti aprangos sąvokų pavadinimai. Šių terminų atsiradimą aprangos srityje pirmiausia lemia ne lingvistiniai (trumpumas, ekonomiškumas, paplitimas, pastovumas ir kt.), o ekstralingvistiniai veiksniai, tokie kaip noras įvardyti asmenis, kurie sukūrė, išrado, pradėjo gaminti, išpopuliarino tam tikrą aprangą ar jos detales, siekis pagerbti tam tikrus asmenis, sąsaja su konkrečiomis geografinėmis vietovėmis, kuriose buvo sukurti, buvo populiarūs ar paplito. Eponiminiai terminai gali būti laikomi pagarbos, mokslinio atradimo, tam tikro asmens indėlio pripažinimo ženklais ar tiesiog kultūrinių mainų rezultatu.

2. *Aiškinamojo aprangos terminų žodyno* duomenys rodo, kad eponiminiai aprangos terminai sudaro vos apie 1,4 proc. visų aprangos terminų. Didžioji dalis eponiminių aprangos terminų (apie 75,5 proc.) – vieninteliai sąvokų pavadinimai (*angoros vilna, bekešas, bleizeris, bliukeriai, Brauno diržas, diufelis, džersis, gabardinas, galifė, gibsonai, Heseno batai, Jėzaus sandalai, kašmyras, kembridžai, kerza* ir kt.). Likusi dalis tirtų eponiminių aprangos terminų vartojami kaip sinonimai greta terminologiškai tikslesnių aprangos terminų (*bliukeriai, bouleris, derbiai, kokas, oksfordai, stetsonas* ir kt.). *Aiškinamajame aprangos terminų žodyne* daugiausia rasta eponiminių terminų, kurių pagrindas – antroponimai (vardai, pavardės, pravardės) ir toponimai (miestų, šalių, salų ir kt. pavadinimai). Atskirą grupę sudaro terminai, kilę iš simbolinių pavadinimų.

3. Eponiminiai aprangos terminai užima svarbią vietą lietuvių aprangos terminijoje. Terminų kūrimas iš tikrinių žodžių – vienas iš galimų ir, kaip

rodo tyrimo rezultatai, retų bei sudėtingų sąvokos įvardijimo būdų. Eponiminiai aprangos terminai, ypač vientisiniai, nors ir yra terminologiškai netobuli glausti aprangos sąvokų pavadinimai, tačiau tam tikrais atvejais tai vieninteliai tradiciškai vartojami aprangos terminai lietuvių aprangos terminijoje.

ŠALTINIAI

- AATŽ 2014: Stanislovas Algimantas Ratautas, Eugenija Strazdienė, Ada Gulbinienė. *Aiškinamasis aprangos terminų žodynas: daugiau nei 6000 terminų lietuvių, anglų, vokiečių, prancūzų ir rusų kalbomis*, Kaunas: Technologija.
- CD – *Cambridge Dictionary*. Prieiga internete: <https://dictionary.cambridge.org/>.
- DWDS – *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*. Prieiga internete: <https://www.dwds.de/>.
- LT – *Literary Terms*. Prieiga internete: <https://literaryterms.net/>.
- LTD – *Literary Terms and Definition*. Prieiga internete: http://web.cn.edu/kwheeler/lit_terms_E.html.
- MW – *Merriam-Webster Dictionary*. Prieiga internete: <https://www.merriam-webster.com/>.
- OLD – *Oxford Learner's Dictionaries*. Prieiga internete: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.
- TŽŽ 2001 – *Tarptautinių žodžių žodynas*, ats. red. A. Kinderys, Vilnius: Alma littera.
- TŽŽ 2013 – *Tarptautinių žodžių žodynas*, redaktorių taryba: A. Kaulakienė ir kt., Vilnius: Alma littera.
- VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, e. variantas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2001–2020. Prieiga internete: www.vle.lt.
- VPSV – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*, Rīga: Valsts valodas aģentūra, 2007. Prieiga internete: <https://termini.gov.lv/> [žiūrėta 2023-01-11].

LITERATŪRA

- Andersen Janet Byron 1996: The Language of Eponyms. – *Journal of the Royal College of Physicians of London* 30(2), 174–177.
- Bankava Baiba 2007: *Eponīmu vārdnīca*, Rīga: Valsts valodas aģentūra.
- Bankava Baiba 2011a: *Eponīmi latviešu valodā: lingvistiskais aspekts*: promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātnes nozarē, Rīga: Latvijas universitāte.
- Bankava Baiba 2011b: Eponīmi latviešu valodā. – *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*: populārzinātnisku rakstu krājums 6, Rīga: Latgales druka, 58–71.
- Bankava Baiba 2012: *Jaunā eponīmu vārdnīca*, Rīga: Valsts valodas aģentūra.
- Bankava Baiba, Bušs Ojārs 2013: Daži eponīmu veidošanās terminoloģiskie un semantiskie aspekti. – *Linguistica Lettica* 21, 78–85.
- Beechey Cyril Leslie 1988: *A Dictionary of Eponyms*, 2nd. ed., Oxford; New York: Oxford University Press.
- Canziani Tatiana 2011: The status of medical eponyms: advantages and disadvantages. – *Teaching Medical English: Methods and Models*, red. A. Loiacono, G. Iamartino, K. S. Grego, Italy: Publisher Monza, 227–238.
- Cappuzzo Barbara 2008: Eponyms or Descriptive Equivalent Terms? The Question of Scientific Accuracy in Medical Discourse. – *Quaderno II*, 25–35.
- Crystal David 2008: *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Sixth Edition, Oxford: Blackwell Publishing.
- Freeman Morton S. 2002: *A New Dictionary of Eponyms*, Oxford University Press. Prieiga internete: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780195093544.001.0001/acref-9780195093544.jsessionid=C5247DD8651F5FE4171AE62DB1DBE370>. DOI: 10.1093/acref/9780195093544.001.0001.
- Gaivenis Kazimieras 2014 [1993]: Chemijos nomenklatūros įvairenybės. – Kazimieras Gaivenis. *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 381–389.
- Gaivenis Kazimieras 2014 [1994]: Technikos terminijos norminimo mažmožiai. – Kazimieras Gaivenis. *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 390–396.
- Gaivenis Kazimieras 2014 [1996]: Apie du terminų norminimo principus. – Kazimieras Gaivenis. *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 224–229.
- Gaivenis Kazimieras, Keinys Stasys 1990: *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.

- Jakaitienė Evalda 2010: *Leksikologija*: studijų knyga, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Karavaeva Tatjana L. 2011: Structural and semantic types of eponyms. – *Notes on Onomastics* 14, 80–89.
- Prieiga internete: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/Karavaev.pdf>.
- Kasradze Mindia, Kasradze David 2015: *Traumatologijos ir ortopedijos eponimai: simptomai ir sindromai*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Kaulakienė Angelė 2009: *Lietuvių fizikos terminijos raida*: monografija, Vilnius: leidykla „Technika“.
- Kitkauskienė Laimutė 2011: Eponiminiai architektūros, meno ir statybos terminai lietuvių kalboje. – *Santalka: filologija, edukologija* 19(1), 48–58.
- Kopaliński Władysław 2008: *Słownik eponimów czyli wyrazów odmiennych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kumar Priyanka, Brazel Danielle, Benjamin David J., Brem Elizabeth 2022: Eponyms in medical oncology. – *Cancer Treatment and Research Communications* 31. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ctarc.2022.100516>.
- Kurmiņa Linda 2010: Eponiminiai augalų pavadinimai latvių ir lietuvių kalbose: darybos būdai. – *Leksikografija ir leksikologija* 2, sud. V. Sakalauskienė, A. Aukšoriūtė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 355–367.
- Kvašytė Regina 2005: *Mokomasis terminologijos žodynėlis*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Litevskienė Nijolė 2006: *Lietuviški ir lotyniški sudėtiniai anatomijos terminai*: humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Kaunas [Šiauliai]: Šiaulių universiteto leidykla.
- Litevskienė Nijolė 2010: Eponyms of Anatomy. – *Vārds un tā pētišanas aspekti* 14(1), 156–161.
- Lončar Maja, Anić Ana Ostroški 2014: Eponymous medical terms as a source of terminological variation. – *Languages for Special Purposes in a Multilingual, Transcultural World, Proceedings of the 19th European Symposium on Languages for Special Purposes*, eds. G. Budin, V. Lušicky, 8–10 July 2013, Vienna, Austria, Vienna: University of Vienna, 36–44. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/312200297_Eponymous_medical_terms_as_a_source_of_terminological_variation.
- Mežyk Judyta 2020: Eponyms in Dance Terminology as an Object of Translation. – *Półrocznik Językoznawczy Tertium. Tertium Linguistic Journal* 5(2), 183–201. DOI: <https://doi.org/10.7592/Tertium2020.5.2.Mezyk>.
- Mickienė Ilona, Bačiūnaitė–Lūžienė Lina 2013. *Onomastikos įžvalgos*: mokomoji metodinė knyga [e. išteklius], Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga internete: https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/lietuviu/Onomastikos_izvalgos_Mickiene_Baciunaite-Luziniene_2013.pdf.
- Mikelionienė Jurgita 2017: Tarptautinių terminų apeliatyvacijos aspektai. – *Terminologija* 24, 127–144.
- NDe – *Lietuvių kalbos naująsodžių duomenynas* [tęstinis internetinis žinynas nuo 2011 m.], aut. R. Miliūnaitė, A. Aleksaitė. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/naujazodziai/naujienos>.
- Nečas Pavel, Hejna Petr 2012: Eponymické termíny v soudním lékařství. – *Soudní lékařství* 2, 25–30. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/228059262_Presentation_of_eponymous_terms_in_forensic_medicine.
- Nichol Mark 2011: *5 Types of Eponym*. Prieiga internete: <https://www.dailywritingtips.com/5-types-of-eponyms/>.
- Pietė Linda 2007: Personvārdi latviešu un lietuviešu augu nosaukumos. – *Vārds un tā pētišanas aspekti* 11, 45–53.
- Popescu Floriana, Șorcaru Daniela 2020: Eponyms: an instance of linguistic interculturality. – *Culture, subculture, counterculture*, Galați: Europlus, 160–168.
- Schwarzová Eva 2013: Eponyme als Bestandteil der fachspezifischen Lexik der Naturwissenschaften. – *Slowakische Zeitschrift für Germanistik* 5(1), 111–118. Prieiga internete: <https://d-nb.info/112219322X/34#page=111>.
- Skujīņa Valentina 1993 [2002]: *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*, Otrais, labotais un papildinātais izdevums, Rīga: LVI. Prieiga internete: <http://www.vvk.lv/?sadaļa=217>.
- Somford Matthijs Paul 2018: *Eponymous terms in orthopedic surgery*: PhD thesis, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Prieiga internete: <https://pure.uva.nl/ws/files/21008656/Thesis.pdf>.
- Stankevičienė Sigita 2013: *Gamtos mokslų kalba: gretinamasis vokiečių ir lietuvių kalbų leksinių-semantinių aspektų tyrimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga internete: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2091553/datastreams/MAIN/content>.
- Ummatovna Makhstudova Holiskhon 2022: Lexico-semantic characteristics of eponymic terminology. – *Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities* 2, 341–348. Prieiga internete: <https://berlinstudies.de/index.php/berlinstudies/article/view/552/512>.

**EPONYMOUS CLOTHING TERMS IN *AIŠKINAMASIS APRANGOS*
TERMINŲ ŽODYNAS (EXPLANATORY DICTIONARY OF CLOTHING TERMS)**

Summary

The eponymous terms of various fields (anatomy, physics, chemistry, architecture, etc.) are being increasingly analysed in the works of Lithuanian linguists. According to the works of Lithuanian and foreign scholars, eponymous clothing terms are clothing terms that are derived from names. The article analyses the eponymous clothing terms in *Aiškinamasis aprangos terminų žodynas* (2014; Explanatory Dictionary of Clothing Terms) compiled by Stanislovas Algimantas Ratautas, Eugenija Strazdienė, and Ada Gulbinienė. These terms make up only about 1.4 per cent of all clothing terms. The majority of eponymous clothing terms (about 75.5 per cent) are only the names of concepts (*angoros vilna, bekešas, bleizeris, bliukeriai, Brauno diržas, diufelis, džersis, gabardinai, galifė, gibsonai, Heseno batai, Jėzaus sandalai, kašmyras, kembridžai, kerza*, etc.). The rest of the eponymous clothing terms researched are used as synonyms alongside more terminologically accurate clothing terms (*bliukeriai, bouleris, derbiai, kokas, oksfordai, stetsonas*, etc.). The dictionary mainly contains eponymous terms based on anthroponyms (names, surnames, nicknames) and toponyms (names of cities, countries, islands, etc.). A separate group consists of terms derived from symbolic names.

Eponymous clothing terms take up an important place in Lithuanian clothing terminology. Creating terms from names is one of the possible and, as the research results show, rare and complex ways of naming a concept. Although they are terminologically imperfect concise names of clothing concepts, in certain cases eponymous clothing terms, especially one-word terms, are the only traditionally used clothing terms in Lithuanian clothing terminology. The emergence of these terms in the field of clothing is primarily determined not by linguistic (shortness, economy, prevalence, permanence), but by extralinguistic factors, such as the desire to name the individuals who created, invented, started producing, or popularised certain clothes or their details, the desire to honour certain persons associated with specific geographic areas where the clothes were created, popular, or common. In general, eponymous terms can be considered signs of respect, scientific discovery, recognition of a particular person's contribution, or simply a result of cultural exchange.

Gauta 2022-10-08

Aušra Rimkutė-Ganusauskienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas ausra.ganusauskiene@lki.lt